

mieszczono również bibliografię prac wydanych w językach polskim i słowackim. Szkoda, że część bibliografii wydanej w języku polskim dotyczy głównie opracowań przewodnikowych czy informacyjnych i pozbawiona jest poważniejszych prac naukowych traktujących o tym obszarze.

Książkę polecić można wszystkim tym turystom polskim, którzy wypoczywając pod Tatrami coraz częściej penetrują stronę słowacką, jak również tym, którzy pragną pogłębić swoją wiedzę o Tatrach będących niewątpliwie jednym z najciekawszych w tej części Europy regionów turystycznych.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż wydawca dostrzegając międzynarodowe walory Tatr, wydał tę książkę równocześnie w sześciu językach: słowackim, polskim, angielskim, niemieckim, rosyjskim i węgierskim. Warto, aby ta wiadomość dotarła do wszystkich polskich edytorów zajmujących się wydawaniem przewodników turystycznych.

Prof. dr hab. Stanisław Liszewski
Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
al. Kopcińskiego 31
90-142 Łódź

Wpłynęło:
14 stycznia 2000 r.

<http://doi.org/10.18778/0867-5856.10.1.11>

ISABELLE SACAREAU, PHILIPPE DUHAMEL, „*LE TOURISME DANS LE MONDE*”, WYD. ARMAND COLIN, PARYŻ 1998, 224 S.

Książka *Turystyka na świecie*, autorstwa I. Sacareau i P. Duhamela, skierowana jest do szerokiego grona odbiorców: studentów, uczniów wyższych klas liceów przygotowujących się do studiów, uczestników kursów przygotowawczych na studia, zdających egzaminy konkursowe z geografii, historii i nauk społecznych. W założeniu jest to zatem podręcznik obejmujący 224 strony tekstu, bogato zilustrowany (zawiera wiele tabel oraz 82 diagramy i mapy).

Wprowadzenie do podręcznika zaznajamia czytelnika ze znaczeniem turystyki na świecie oraz podkreśla, że nie ma turystyki bez człowieka i że tylko jego obecność pozwala zidentyfikować miejsce w przestrzeni turystycznej. Autorzy zwracają uwagę na dużą rolę, jaką odgrywa w turystyce państwo i rynek. Uwydatniają też problemy związane z jednolitą klasyfikacją turystyki.

Spis treści obejmuje wprowadzenie ogólne, siedem rozdziałów oraz podsumowanie, bibliografię, indeks definicji i miejsc, a także wykaz planów i tema-

tów. Układ książki odbiega od standardowego, ponieważ każdy z rozdziałów jest dodatkowo podzielony i składa się z następujących elementów:

- części wykładowej, zawierającej najważniejsze wiadomości na dany temat i zakończonej krótkim podsumowaniem;
- części syntez, gdzie znajdują się konkretne przykłady z turystyki na świecie, będące uzupełnieniem do wykładu;
- części planów, obejmującej schematy przedstawienia pewnych problematyk turystycznych;
- części słownikowej, zawierającej definicje pojęć turystycznych, których użyto podczas wykładu.

Rozdział pierwszy zatytułowano „Pojawienie się i rozwój zjawiska turystyki”. Część wykładowa zawiera wiadomości dotyczące warunków powstawania i rozwoju turystyki, takich jak: rewolucja przemysłowa i zmiany długości czasu pracy, podróże arystokracji (*Grand Tour*), podróże związane ze zdrowiem (do uzdrowisk). Następnie poruszane są zagadnienia związane z lokalizacją miejsc turystycznych, rozwojem ruchu turystycznego, zwłaszcza po II wojnie światowej, i jego koncentracją w określonych regionach świata. Część syntez zawiera cenne mapy dotyczące miejsc turystycznych Francji w 1989 r., sieci Międzynarodowej Kompanii Wagonów Sypialnych i Pociągów Ekspresowych i mapę turystyki międzynarodowej na świecie w 1995 r. W partii planów godne podkreślenia są zagadnienia turystyki międzynarodowej w Afryce, obejmujące tematykę zróżnicowania terytorialnego kontynentu i wyodrębnienia się w związku z tym krajów turystycznych lub zupełnie nie odwiedzanych. Dopelnienie stanowi mapa Afryki. Rozdział pierwszy jest zakończony tabelą zawierającą chronologicznie ułożone dane związane z rozwojem turystyki, począwszy od 1786 r. (zdobycie Mont Blanc przez dra Paccarda i Jacquesa Balmata), aż po rok 1980 (I Międzynarodowy Kongres Prasy Turystycznej w Sewilli).

Rozdział drugi „Turyści: kim są, dokąd jadą” podejmuje problematykę zdefiniowania pojęć: podróż turystyczna, turysta, turystyka krajowa i międzynarodowa itd. Autorzy zwracają w nim uwagę na różne kryteria podziału turystyki i problem właściwego zaklasyfikowania, np. studentów na stażu, osób wyjeżdżających w celach wyłącznie zdrowotnych, czy pielgrzymów. Autorzy podkreślili, że aktywność turystyczna zależy od wielu czynników, jak np. zasobów czasu wolnego, warunków ekonomicznych życia (poziom dochodów), wieku, wykształcenia, wreszcie miejsca zamieszkania (miasto, wieś). Tak samo istotny jest fakt sezonowości turystyki (75% przemieszczeń przypada na lipiec i sierpień), pojawienie się tendencji do skracania dłuższych pobytów (z 14 do 10–11 dni) oraz wydłużania krótszych (z 3 do 5 dni). W turystyce światowej widoczna jest silna regionalizacja potoków turystycznych, zaś istniejące przestrzenie turystyczne zostały wyodrębnione nie tylko ze względu na wymiar fizyczny i ekonomiczny, ale również kulturowy i polityczny. Syntezy rozdziału drugiego obejmują następujące tematy: „Wakacje Japończyków na świecie”, „Chronologia nar-

ciarstwa i alpinizmu na świecie”, „Miejsca pobytu turystów w Grecji w 1990 r.” oraz „Turyści i sezonowość ich przyjazdów w krajach Maghrebu”. Plany dotyczą turystyki we Włoszech i USA. Rozdział zakończony jest słowniczkiem, wyjaśniającym m.in. pojęcia: wakacje, turystyka, turysta, OMT.

Rozdział trzeci został zatytułowany „Znaczenie wielkich aktorów w przemyśle turystycznym – rynku i państwa”. Część wykładowa jest poświęcona funkcjonowaniu rynku turystycznego, który tworzą przedsiębiorstwa przewoźników, touroperatorów, łańcuchy hotelowe i biura podróży. Przytoczono historię powstania pierwszego biura podróży Thomasa Cooka, pierwszych łańcuchów hotelowych, utworzonych przez Francuza – Charlesa Ritza i Amerykanina – Conrada Hiltona. Uwydatniono wpływ państwa na sektor turystyczny:

- różny stopień ingerencji państwa w sprawy dotyczące przyjazdów turystów, np. władze Bhutanu zezwalają na przyjazd zaledwie 3000 turystów rocznie, turyści otrzymują 15-dniową wizę, a trasy zwiedzania są ściśle wytyczone przez miejscowe biura podróży;

- formy i środki interwencji państwa: wprowadzenie wiz, limity przyjazdów, dewaluacja monetarna, ulgi i korzystne kredyty dla inwestorów, czeki wakacyjne czy pomoc socjalna;

- udział w zagospodarowaniu terenów: infrastruktura techniczna, np. budowa dróg; utworzenie obszarów chronionych, kontrola prawna planowania przestrzennego.

Autorzy zapewniają, że państwo nie może pozostać obojętne wobec turystyki, ponieważ turystyka jest źródłem ogromnych dochodów, a także jedną z najważniejszych form migracji człowieka.

Część syntez dotyczy parków narodowych w USA, zagospodarowania turystycznego Alp Francuskich wg programu nazwanego „Plan neige”, a także działalności wielkich touroperatorów – na przykładzie Thomasa Cooka i niemieckiego TUI. Ostatni zawarty tu temat – „Polityka turystyczna w Nepalu” – jest bardzo interesujący. Nepal zajmuje obecnie pierwsze miejsce na świecie jeżeli chodzi o trekking i alpinizm. Przejeżdżający muszą wykupić pozwolenie na wspinaczkę (cena od 100 \$ za niewielkie wzniesienie do 50 000 \$ za Mount Everest), natomiast trekking jest możliwy jedynie na specjalnie wyznaczonych i kontrolowanych przez policję trasach. Przykład Nepalu jest wzorem dla innych regionów himalajskich (w Chinach, Indiach i Pakistanie). Część planów przedstawia: „Rolę państwa i rynku w strukturalizacji turystyki w Afryce Północnej” oraz „Rynek podróży zorganizowanych w Europie”. Część słownikowa zawiera m.in. pojęcia: park narodowy i regionalny, produkt turystyczny, touroperator, biuro podróży, *voucher* itd.

Kolejny rozdział to „Warunki realizacji: transport i zakwaterowanie”. W części wykładowej rozdziału czytamy o postępie dokonanym w produkcji środków transportu – począwszy od pierwszej linii kolejowej, przez transport samochodowy (nazwany symbolem turystyki indywidualnej), czy wreszcie lot-

nictwo cywilne, dzięki któremu w krótkim odstępie czasu staje się możliwe odwiedzanie miejsc bardzo oddalonych. Wydzielono również różne rodzaje turystyki w zależności od środka transportu. Wykład obejmuje także całość zagadnień związanych z obiektami noclegowymi: zasady lokalizacji, typologię i kategoryzację, liczbę miejsc noclegowych na poszczególnych kontynentach. Syntezy tego rozdziału poświęcono głównie kwestii hotelarstwa, np. charakterystyce wielkich łańcuchów hotelowych na świecie. W części planów natomiast znalazły się informacje o rejsach morskich: głównych trasach i przewoźnikach. Rozdział kończą definicje związane z hotelarstwem.

Z rozdziału piątego „Turystyka, źródło dochodów, źródło bogactw” dowiadujemy się, że działalność turystyczna jest ważnym źródłem dochodów dla wielu krajów i że może być szansą rozwoju tak w skali ogólnoswiatowej, jak i regionalnej. Wpływy finansowe z turystyki, a zwłaszcza z turystyki międzynarodowej, dynamicznie wzrosły między 1950 a 1995 r. z 2 mld do 381 mld dolarów. Wpływy te jednak nie zasiły w równym stopniu budżetu wszystkich państw, albowiem od lat istnieje pod tym względem silna polaryzacja wg kontynentów i państw. Europa skupia 51%, Ameryka 25%, a Azja z Oceanią 19% dochodów. Od 1985 r. Francja, Włochy, Hiszpania, Austria, Wielka Brytania i Niemcy zajmują od drugiego do siódmego miejsca w klasyfikacji, natomiast spadają dochody w takich krajach, jak Grecja, Szwecja czy Dania. Dla Polaków istotną informacją będzie zapewne ta, że w okresie 1985–1995 Polska przesunęła się w górę o 64 miejsca i w 1995 r. znajdowała się na 14 pozycji z sumą 6,5 mld dolarów dochodów z turystyki. Wskaźnikiem umożliwiającym analizę zysków i strat z turystyki jest bilans turystyczny, określony przez autorów jako falujący ze względu na silne uzależnienie od sezonowości i czynników koniunkturalnych. W tym rozdziale część syntez zawiera wiele map poświęconych ilustracji dochodów z turystyki, m.in. na Karaibach, we Francji, Austrii, Włoszech czy USA. Tematy zawarte w części planów również dotyczą ekonomii turystyki, przeważnie w Europie Zachodniej. Słownik kończący ten rozdział obejmuje tym razem pojęcia typu: konsumpcja, wydatki, dochody, WTTC.

Rozdział szósty traktuje o turystyce jako źródle zatrudnienia stałego i sezonowego oraz jako czynnika przyciągającym do miejsc turystycznych ludność czynną zawodowo. Autorzy informują, że osoby zatrudnione w sektorach gospodarki związanych bezpośrednio lub pośrednio z działalnością turystyczną stanowią ważny odsetek osób zawodowo czynnych, ale że ich liczba jest trudna do oszacowania ze względu na niejednorodne dane: wg WTTC (Światowa Rada Turystyki i Podróży) – 212 mln, zaś wg OMT – 74 mln zatrudnionych. Niejednorodne jest również zatrudnienie w skali krajów (0,6% w Gabonie i 0,7% w Turcji, a 65% na Bahamach i 75% na Jamajce) i regionów – tu podano przykład Hiszpanii, gdzie w regionie Nawarry w turystyce jest zatrudnionych 39 razy mniej osób niż w Andaluzji. Zatrudnienie w turystyce charakteryzują ponadto: bardzo wysokie ryzyko utraty pracy (wpływ sezonowości), niestabilność zarob-

ków, sfeminizowanie (np. Szwecja 75%, a Dania 70% kobiet w turystyce) i u-międzynarodowienie (zatrudnianie wielu obcokrajowców, zwłaszcza w sezonie).

Czytelnik dowiaduje się o wpływie turystyki na powstanie nowego typu populacji w miejscu turystycznym, populacji wypoczywającej poza domem, a więc żyjącej zupełnie inaczej niż na co dzień. Turystyka to zatem również źródło zmian kulturowych i sposobu bycia.

W części syntez rozdziału szóstego interesujące jest przedstawienie sezonowości zatrudnienia związanego z obsługą trekkingu w Nepalu. Zauważono, że największe natężenie ruchu turystycznego przypada na czas wiosny i jesieni. Zjawiska sezonowości spowodowane są m.in. monsunami, świętami religijnymi Nepalczyków oraz pracami rolniczymi. Część planów dotyczy przede wszystkim tematu „Turystyka a zatrudnienie we Francji”, pojęcia zestawione w części słownikowej dotyczą głównie form zatrudnienia.

Rozdział siódmy „Przestrzenie turystyczne i rozrywkowe” obejmuje typologię przestrzeni turystycznych wg ośmiu kryteriów podzielonych na dwie grupy.

1. Kryteria opisujące (ukazują stan turystyki w danym kraju w 1995 r.):

- liczba turystów zagranicznych,
- dochody z turystyki międzynarodowej,
- liczba mieszkańców na 1 turystę,
- udział turystyki w tworzeniu PKB.

2. Kryteria dynamiczne (oddają zmiany i rozwój turystyki między 1985 a 1995 r.):

- wzrost przyjazdów turystycznych,
- wzrost wpływów z turystyki,
- zmiany liczby mieszkańców na 1 turystę,
- zmiany udziału turystyki w tworzeniu PKB.

Zauważono, że wiele krajów nie dostarcza danych potrzebnych do klasyfikacji, toteż kraje te nie zostały ujęte w typologii turystycznej.

Druga część wykładu poświęcona jest odróżnieniu turystyki od rozrywki, jak również wykazaniu podobieństw między nimi. Tak turystyka, jak i rozrywki mają miejsce w tym samym czasie, tj. poza pracą, w ramach rekreacji. Jeśli jednak wziąć pod uwagę aspekt przestrzenny i ilość czasu wolnego, to zarysowują się wyraźne różnice między turystyką a rozrywką. Organizowanie czasu wolnego w miejscu życia codziennego i bez noclegu poza domem – możemy zaliczyć do rozrywki. Turystyka zaś odbywa się poza przestrzenią życia codziennego i wymaga większej ilości czasu wolnego, ponieważ wiąże się ze zmianą miejsca pobytu na pewien dłuższy okres. Przytoczono również dane z historii parków rozrywek, która sięga XIX w. Już w 1843 r. w Kopenhadze powstał Park Tivoli; park ten działa do dziś, a w 1992 r. odwiedziło go 4 mln osób. Specyfiką lokalizacji parków rozrywkowych jest to, że 80% z nich znajduje się w krajach uprzemysłowionych: w USA – 1200, Francji – 200, Włoszech – 40 i Niemczech – 25 parków. Ostatnio parki rozrywki powstają również w Azji, zwłaszcza w Japonii,

a np. w Hongkongu znajduje się Ocean Park – największe oceanarium na świecie (z miejscami na 4000 osób). Część wykładowa rozdziału jest zakończona statystyką odwiedzin w parkach rozrywki we Francji.

Syntezy ostatniego rozdziału zawierają mapę typologii przestrzeni turystycznych na świecie w 1995 r., charakterystykę przestrzeni turystycznych Bali i Palmy na Majorce. Ponadto jest tu temat poświęcony rozwojowi parków Disneya – najbardziej znanych parków rozrywki na świecie.

W planach są zagadnienia dotyczące przestrzeni turystycznych na Karaibach i we Francji. Część słownikowa definiuje pojęcia typu: miasto i miejsce turystyczne, park rozrywki.

Książkę *Turystyka na świecie* (*Le tourisme dans le monde*) zamyka ogólne podsumowanie, w którym Philippe Duhamel i Isabelle Sacareau przypominają, że turystyka jest związana z działalnością człowieka od ponad dwóch wieków, że znacząco wpłynęła na jego życie i że ulega stałym zmianom. Autorzy podkreślają, że należy zadbać o prawidłowy rozwój przestrzeni turystycznych, albowiem sama uroda miejsca nie wystarczy, potrzeba jeszcze odpowiedniego wyposażenia w infrastrukturę turystyczną i wykształcenie kadr.

Recenzowana publikacja obrazuje, jak szerokie i zróżnicowane jest dzisiaj postrzeganie podręcznika uniwersyteckiego. Dostępne są bowiem podręczniki klasyczne, omawiające w sposób systematyczny treść danego kierunku naukowego, podręczniki-monografie bliższe badaniom naukowym; są i takie, które podają przykładowe fragmenty wiedzy i posługują się np. studiami przypadków, wreszcie jest rodzaj podręcznika, typowy dla krajów anglosaskich, zwany ogólnikowo *teaching material*, stanowiący raczej zbiór informacji, fragmentów innych prac i dużą ilość materiałów ilustracyjnych. Tu część typowo wykładowa maleje (czasami jej w ogóle nie ma), coraz większą wagę mają pytania, zadania i syntezы materiałów informacyjno-ilustracyjnych. Ten ostatni typ podręczników pobudza myślenie twórcze uczących się, lecz ma też duże luki, jeżeli chodzi o treści merytoryczne; zresztą zazwyczaj ich autorzy nie podejmują trudu przedstawienia całości nauczanej dyscypliny. Mówiąc obrazowo, chodzi im o pokazanie jak posługiwać się haczykiem na ryby, nie zaś jak analizować teoretycznie wszystkie aspekty brania.

Podręcznik I. Sacareau i P. Duhamela należy właśnie do ostatniego typu. Jak pokazaliśmy wyżej, takie podejście ma dużo zalet, ale i pewne słabe strony. Przykładowo, autorzy nie poświęcają specjalnego rozdziału walorom turystycznym. Pewne ważne typy turystyki (np. biznesowa) są pominięte. Nie ma analizy turystyki ani na szczeblu krajów, ani na szczeblu makro- lub subregionalnym. Jednym słowem, dwaj geografowie francuscy napisali dość nietypowy dla geografii podręcznik o turystyce w skali świata.

Niemniej uważamy, że książka *Turystyka na świecie* jest wartościową lekturą, ponieważ w przystępny sposób zapoznaje z terminologią i metodologią geografii turystyki, przedstawia historię podróżnictwa, wpływ turystyki na życie

człowieka w wymiarze gospodarczym, społecznym i przestrzennym. Niezwykle cenne wydają się także przedstawione przykłady dotyczące rozwoju turystyki oraz dane dotyczące ruchu turystycznego w poszczególnych częściach świata.

Korzystając z tej pracy jako podręcznika trzeba jednak pamiętać, że konwencja książki nie pozwoliła na kompleksową analizę i charakterystykę wszystkich istotnych elementów turystyki w skali świata. Brakuje systematycznych wykładów o wiodących krajach turystycznych. Słabością podręcznika jest również brak regionalizacji turystycznej świata (makroregiony, subregiony) oraz uwzględnienia wpływu czynników geopolitycznych na dynamicznie zachodzące zmiany w światowej turystyce.

Prof. dr hab. Marin Baczworow
Studentka Anna Lisowska
Katedra Geografii Miast i Turystyki
Uniwersytet Łódzki
ul. Kopcińskiego 31
90-142 Łódź

Wpłynęło:
22 lutego 2000 r.